

TIJEK PEDAGOŠKE GODINE U WALDORFSKIM DJEČJIM VRTIĆIMA¹

VIOLETA VALJAN VUKIĆ

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Sveučilište u Zadru

JELENA BERKET

Dječji vrtić „Kocka kockica“

UDK 373.2:37.013

DOI: 10.15291/magistra.2825

Stručni rad

Primljeno: 11.12.2018.

Prihvaćeno: 8.2.2019.

SAŽETAK

Waldorfska pedagogija jedinstvena je u odgoju i obrazovanju, utemeljena od strane Rudolfa Steinera. Glavni je cilj ove pedagogije težnja za usklađivanjem djetetova „duhovnog i zemaljskog dijela“, pružajući mu veću slobodu u odgoju. Dijete oblikuje svoja znanja aktivnim istraživanjem, metodom stjecanja vlastita iskustva i oponašanjem odraslih. Tijek pedagoške godine u waldorfskom vrtiću, temelji se na ritmu povezanom s izmjenom godišnjih doba (jesenski, zimski, proljetni i ljetni ciklus), izmjenom vremena u danu i izmjenom dana u tjednu. Ritmičnost godišnjih doba isprepletana je s proslavom pojedinih kršćanskih svetkovina. Ritmičnost tjedna temelji se na izmjeni prehrane i umjetničkih aktivnosti, dok ritmičnost dana polazi od uravnotežene izmjenе vođenih i slobodnih aktivnosti. Vođene aktivnosti (udah) osmišljava odgajatelj dok slobodne (izdah) izabire samo dijete prema svojim interesima.

KLJUČNE RIJEČI: *Waldorfska pedagogija, Rudolf Steiner, pedagoška godina, dnevni i tjedni ritam*

1. UVOD

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, na području Europe i SAD-a razvija se pokret reformne pedagogije koji su nastojali dati svoje viđenje odgoja, te novim i

¹ Rad je nastao kao dio modificiranoga završnog rada studentice Jelene Berket pod mentorstvom doc. dr. sc. Violete Valjan Vukić.

didaktičkim modelima promijeniti položaj djeteta i učenika u odgojno-obrazovnom procesu iz pasivne u aktivnu. Jedan od istaknutih pravaca tog vremena je waldorfska pedagogija koju je utemeljio Rudolf Steiner (filozof, odgajatelj, ezoterik¹, antropozof) i razvio je u skladu s načelima pluralizma² i multikulturalizma³, zauzimajući posve drugačije stajalište o odgoju od klasične pedagogije. Filozofsko utemeljenje pedagoške ideje Rudolfa Steinera počiva na antropozofiji⁴ i koncepciji tročlanog društva. Prema antropozofskim pogledima čovjekovo biće se sastoji od četiri dijela⁵, a bit antropozofije je spoznati duhovnu pozadina svega što nas okružuje. Autori Leber i Von Kügelgen (1995) navode da je antropozofija prema vlastitom *seberazumijevanju* promišljeni način školovanja i promatra sebe kao znanost koja daje informacije o primijenjenom procesu spoznaje. Nadalje, čovjek je prema Steineru tročlano biće koje pripada tjelesnom, duševnom i duhovnom svijetu. Gledišta o čovjeku, koja je razradio kroz koncepciju tročlanog društva, proizlaze iz društvenih odnosa i ljudske biti. Kad govorimo o društvu i čovjeku kao pojedincu, promišljamo o trima životnim područjima⁶, koja zasebno imaju vlastite specifične zakonitosti. Iz prethodno iznesenih filozofskih temelja proizišla su osnovna pedagoška načela⁷ koja se primjenjuju u waldorfskim vrtićima.

Steinerova nastojanja usmjerena su prema odgoju i obrazovanju čovjeka u cjelini. U tom smislu ističe obrazovanje misaonih sposobnosti, praktičnih iskustava i bogatstva kreativnosti što omogućuje optimalan razvoj za dijete (Seitz i Hallwachs 1996). Glavni cilj je težnja za usklađivanjem djetetovog „duhovnog i zemaljskog

¹ Ezoterija (grč. *ezotheo* „nutarnji“) skup je učenja i znanja koja se bave proučavanjem zakonitosti vidljivih i nevidljivih svjetova. Taj pojam označava i tajni oblik religijskih učenja (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Ezoterija>) (16. rujna 2015.).

² Pluralizam (lat. *pluralis* „mногоstruk“) praksa koja priznaje postojanje različitih društvenih, kulturnih, političkih, vjerskih i drugih interesa i ideja te priznaje njihovo pravo da se slobodno očituju i organiziraju (Anić i Goldstein 1999: 1004).

³ Multikulturalizam - prožimanje i zajednički život više kultura, više oblika kulturnog života u jednoj sredini, zemlji ili državi (Anić i Goldstein 1999: 872).

⁴ Pojam antropozofija dolazi od grčkih riječi *antrophos* (čovjek) i *sophia* (mudrost) a označava religiozni sustav koji naučava mogućnost neposrednog duhovnog spoznavanja cjelokupne stvarnosti.

⁵ Radi se o sljedećim sastavnicama: *fizičko tijelo* – ono što saznajemo osjetima o čovjeku, a što materijalizam jedino i priznaje, sastoji se od istih tvari i snaga kao i cjelokupna neživa priroda; *životno ili eteričko tijelo* – posjeduje ga čovjek, ali i biljni i životinjski svijet te uvjetuje da se tvari i snage fizičkog svijeta organiziraju i uobličuju u pojave rasta, razmnožavanja, unutarnjeg strujanja sokova (graditelj i arhitekt fizičkog tijela); *osjećajno ili astralno tijelo* – nosioci bola, radosti, nagona, žudnje i strasti; posjeduje ga čovjek i životinje, te je nosioci osjećajnog života; *Ja tijelo* – ovu dimenziju posjeduje samo čovjek od živih bića; nosioci je više ljudske duše, njime je čovjek uzdignut nad sva zemaljska stvorenja i kruna je stvaralaštva u prirodi; zadatak Ja jest da pročišćuje i oplemenjuje dijelove ljudskog bića (Steiner 1995).

⁶ To su: *sfera duhovno-kulturnog, gospodarskog i pravno-političkog života*.

⁷ Važno je istaknuti načelo uzora i oponašanja, načelo ritma i ponavljanja. Osim tih načela, bitno je istaknuti slobodnu igru, te euritmiju kao posebnosti ovog pedagoškog koncepta.

dijela“, mnogo većom slobodom u odgoju. Djetetu pristupa kao pojedincu čiji se razum, emocije i htijenje nastoje oplemeniti kako bi se postigao cjelovit razvoj ljudskog bića. Steiner je mišljenja kako se život do postizanja zrelosti odvija u tri sedmogodišnja razdoblja prilikom kojih nastaju određene promjene u čovjeku (od rođenja do izmjene zubi; od izmjene zubi do puberteta i od puberteta do odrasle dobi). Ovaj rad posredno razmatra samo prvo sedmogodišnje razdoblje u kojem dijete nije samo osjetilno biće, nego ujedno i najneritmičnije biće koje nije u stanju samo pronaći vlastiti ritam pa je upravo uloga roditelja i odgajatelja da mu ga daju. Ritmički uređena okolina pravilno će oblikovati njegove organe i uspostaviti njihov ritam te će utjecati na jačanje njegovih snaga volje i stjecanje navika.

Prateći razvoj djeteta od prve do sedme godine, ustanovljeno je kako djeca u svojoj okolini traže uzor za **oponašanje** u odrasloj osobi što je posebno izraženo u najranijoj dobi. „Oponašanje se odvija na tri stupnja i istraživači su to zabilježili na svoj način: dijete vidi i odmah čini - sinkronizirano oponašanje; dijete vidi i kasnije čini - odgođeno oponašanje; dijete vidi i postupno postaje - ovo ima dublji smisao za život duše. Istraživači su došli do zaključka da „opažane akcije“ uključuju nevidljive ciljeve kojima teži vidljivo djelo, uključujući mentalna i emocionalna stanja naglašavajući ciljeve“ (Oldfield 2009: 7).

Autorica Bašić govori o djetetovu doživljaju svijeta kao cjelini koja uključuje predmete, osjećaje, ali i misli koje unutarnje doživljaje povezuje s odraslima. Unutarnji doživljaji su daleko bitniji od izvanjskih. Dijete opaža cjelovito i „želi osjetiti suglasnost između pokreta-osjećaja-govora odnosno mišljenja“ (Bašić 2006). Iz svega ovoga proizlazi da je oponašanje jedan od najučinkovitijih prirodnih načina učenja, te je bitno da se odrasli, u dječjoj prisutnosti, ponašaju savjesno i oprezno, djelujući ritmički i u skladu s vlastitom prirodom.

Ritam predstavlja pravilnu izmjenu ili ponavljanje elemenata. Zamjećujemo ga svuda, u vidljivoj i nevidljivoj prirodi. Prepoznajemo ga u „strukтури i ustrojstvu života, u njegovu pulsiranju i samoobnavljanju kroz vrijeme i prostor“ (Huzjak prema Bašić 2006). Ritam je jedno od temeljnih načela u ustrojstvu prirode i kao takvog nalazimo ga unutar čovjeka (kucanje srca, udah i izdah, koraci) i izvan njega u prirodi (kiša, dan i noć, izmjena godišnjih doba, rađanje i umiranje, drvoredi, plima i oseka itd.). Autorica Bašić (2006) također govori o ritmičnosti svih živih procesa, kozmosa, životnih procesa biljaka, životinja i ljudi. Ritam se povezuje s povjerenjem „da se nešto dešava uvijek u isto vrijeme i na isti način“ (Bašić 2006).

Kod djece, Steiner navodi kako se ritam disanja očituje u ravnoteži između odmora – vrijeme kada je dijete unutra i aktivnosti – vrijeme kada je dijete orijen-

tirano prema vani. Ta ravnoteža iznimno je važna u djece do sedme godine života, u razdoblju prije izmjene zubi. Dobrobit djeteta upravo ovisi o izbalansiranosti odmora i aktivnosti. Uloga roditelja presudna je jer oni postavljaju granice i uspostavljaju ritam kod djece, koji mora biti u suglasju s prirodom i okolinom, ali prije svega s osjetljivim razdobljem prvih godina dječjeg života. Idealna ravnoteža između odmora, tjelesnih i mentalnih aktivnosti omogućuje djetetu da živi u ritmu te na taj način gradi svoje samopouzdanje i osjećaj sigurnosti. Ritam u životu obitelji ne znači rigidnost i dogmatski pristup. Još uvijek preostaje dovoljno prostora za posebne aktivnosti i iznenađenja (Bašić 2006).

U waldorfskim vrtićima inzistira se na ritmu koji djeluje harmonizirajuće, ljevakovito te daje djetetu životnu snagu, usvaja pojam vremena i sposobnost sjećanja. „Činjenica da njihovi kaputi vise na istom mjestu gdje i jučer, da su boje i kistovi složeni na isti način kao i prošli tjedan pomaže djeci da osjećaju kako se mogu pouzdati u svoj svijet, povezati jedni s drugima, s prirodnim svijetom, pa čak i svemirom. Osjećaj sigurnosti djeci omogućuje slobodu za istraživanje svijeta oko sebe i riskiranje“ (Nicol i Taplin 2012: 83-84). Elizabeth Grunelius (prema Bašić 2006) sumira: „Ritam tada postaje navika, prihvaćen je i otklanja mnoge probleme, borbu i svađe o jelu i odlasku u postelju. Redovitost bi trebala prevladati u što većem broju djetetovih dnevnih aktivnosti. Ona je ključ uspostavljanja dobrih navika za cijeli život.“ Isto navodi i autorica Oldfield (2002) smatrajući da ritam brzo postaje navika, a navike se vrlo brzo usvajaju i postaju neupitne, čime se gubi potreba za smjernicama i uputama.

Sam tijek pedagoške godine u waldorfskom vrtiću temelji se na ritmu povezanom s izmjenom godišnjih doba, izmjenom dana u tjednu, te izmjenom vremena u danu. Ritmičnost godišnjih doba očituje se u proslavi pojedinih svetkovina i na taj način djeca se prisjećaju svojih korijena i propituju svoju duhovnu stranu. Ritmičnost tjedna temelji se na izmjeni umjetničkih aktivnosti, dok ritmičnost dana polazi od uravnotežene izmjene umjetničkih i životno radnih aktivnosti sa slobodnim i kreativnim aktivnostima djece i odgajatelja, na principu „udah, izdah“.

2. PEDAGOŠKA GODINA U WALDORFSKIM VRTIĆIMA

Pedagoška godina u waldorfskim predškolskim vrtićima temelji se na ritmičnosti i stvaranju navika kod djeteta. Ritam je od izuzetne važnosti, kao što je i prije spominjano u radu, jer omogućuje stvaranje navika, pružanje zaštite i sigurnosti.

To djetetu omogućuje da se osjeća zaštićeno zbog čega će steći samopouzdanje i upustiti se u samostalno istraživanje i slobodnu igru. Predvidljivost djetetu pomaže u snalaženju, tj. da dijete time razvija unutrašnju orijentaciju (Bašić 2006).

Sama organizacija rada u vrtićima tijekom pedagoške godine temelji se na ritmu koji je povezan uz izmjenu godišnjih doba podijeljenih u cikluse (jesenski, zimski, proljetni i ljetni ciklus), izmjenu vremena u danu i izmjenu dana u tjednu.

2.1. Ritam godine u waldorfskom vrtiću

Kao što smo već naveli, ritam i navike predstavljaju jedan od najvažnijih principa zdravog razvoja. Ritmičnim ponavljanjem aktivnosti, događanja i navika, dijete stječe zaštićenost, podršku, jasnost i istinitost (Bašić 2006). Ta ritmičnost ostvaruje se i izmjenom godišnjih doba, zbog čega je bitna naša pozicija unutar same godine (godišnjeg doba). Heckmann govori o kvalitetama svakog pojedinog doba te kako nam ono omogućuje sjećanja na prošla vremena i veselje zbog budućeg vremena. „Priroda nam pomaže zapamtiti prošla iskustva i veseliti se budućima“ (Heckmann 2011:10). Izmjena godišnjih doba može se povezati i sa Steinerovom tvrdnjom „živi kako dišeš“; stezanje jeseni i zime, a nakon njih širenje proljeća i ljeta (Bašić 2006).

U waldorfskoj odgojnoj skupini djeca vode se upravo u skladu s ritmom prirode i izmjenom kršćanskih i svjetovnih blagdana, što prate određene aktivnosti i sezonske teme koje se odražavaju u uređenju prostora unutar vrtića. Prema tome, u waldorfskom vrtiću prepoznajemo jesenski, zimski, proljetni i ljetni ciklus.

Svetkovine zauzimaju važno mjesto u waldorfskoj pedagogiji. One unose radost u dječji život i uče ih posebnosti nekih trenutaka u životu, ujedno predstavljaju način učenja ritmičkih svojstva prirode. Pritom je bitno naglasiti da u waldorfskoj pedagogiji mala djeca do devete godine ne trebaju razumjeti svetkovinu, već je trebaju samo doživjeti (Bašić 2006). Djeca se odnose prema svijetu prvenstveno kroz ono što se vidi i učini. Tek poslije mogu shvatiti apstraktne ideje. U pripremanju slavlja za djecu daje se prednost vizualnoj prezentaciji i pripadajućim aktivnostima. Smatra se da je najbolje potpuno izbjeći iskušenje da riječima objašnjavamo bilo što što ima veze sa značenjem ili pozadinom ovog slavlja. Možda će proći mnogo godina prije nego djeca otkriju poučne veze u milima, ali to će biti osobno otkriće i samim time mnogo preciznije i nadahnutije (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995).

Svetkovine uključuju religijske blagdane, osobito kršćanske jer je Steiner svoju

pedagogiju zasnovao na kršćanstvu. Četiri ključne točke u godini predstavljaju blagdani Uskrsa, Svetog Ivana, Svetog Mihaela i Božića. U svakom od njih susrećemo se s uskrsnućem i rađanjem novog života. Kršćanski blagdani nadgledaju prijelaz unoseći duh novog života u harmoniju svijeta. Međutim, waldorfski koncept prilagođava se kulturi u kojoj nastaje. Tako da u drugim kulturnim krugovima, koji nisu kršćanski, slave svoje svetkovine i imaju pripadajuću religijsku ikonografiju (arapske zemlje – islamski blagdani, Izrael – židovski, istok – budiistički). Cilj slavljenja svetkovina, neovisno o pojedinoj religiji jest da „religiozni osjećaj postaje temelj iz kojeg se neposredno razvija odnos prema svijetu i ljudima ispunjen poštovanjem, povjerenjem i ljubavlju“ (<http://www.waldorfska-skola.com/doga273anja.html>) (28. studenoga 2017).

Postoji nekoliko osnovnih elemenata zastupljenih u svakoj svetkovini:

- svetkovni stol (predstavlja sliku vanjske prirode);
- stolnjak (različitih boja, ovisno o svetkovini);
- slika (najčešće su to reprodukcije umjetničkih djela na kalendarima ili razglednicama koje su direktno povezane s trenutačnom svetkovinom);
- svijeća (upaljena svijeća predstavlja odraz unutrašnjeg svjetla i topline koju želimo probuditi);
- pjesme i stihovi;
- priče (najčešće bajke, izvorne narodne priče, izmišljene priče od strane odgajatelja itd.).

2.1.1. Jesenski ciklus

Neke od svetkovina koje se slave u jesenskom ciklusu su: zahvala žetve koju slave kroz cijeli mjesec rujan, zatim blagdan svetog Mihaela (29. rujna), te blagdan svetog Martina (11. studeni). „U jesen, kada zemlja ide spavati, duša se žurno vraća unutarnjem životu. Ljudsko biće je pozvano „gledati oko sebe“, biti budno i pažljivo za ono što se događa u svijetu. U to doba moramo težiti znanju, kojim možemo shvatiti svijet prirode i duhovnu aktivnost koja stoji iza toga. Za tu težnju potrebna nam je hrabrost duše“ (Spitalny 2010: 13).

Jesenski svetkovni stol na sebi ima različite plodove jeseni, od najranije do najkasnije. Ti plodovi koriste se za izradu vijenaca, buketa i drugih ukrasa za stol. Djeca imaju mnogo mogućnosti za istraživanje, skupljanje i igranje. Jesen je razdoblje kada biljke jačaju svoje korijenje, a lukovice se spremaju izaći. Te snage

prirode vrijedno rade kako bi osigurale njegu sjemena svog budućeg života. U waldorfskom vrtiću, simboliku tog skrivenog svijeta prikazuje jesenski vrtni patuljak.⁸

Jesenski ciklus započinje *zahvalom žetve*. Tijekom povijesti zahvalnost za uspješnu i plodnu žetvu obilježavala se na različite načine. U predkršćanskoj Europi bio je običaj da osoba koja posječe posljednji snop žita mora zauzvrat ponuditi svoju krv, međutim, ritual koji je danas opstao jest da se posljednji snop žita posiječe i oblikuje u figuru božice Demetre te se nosi svečano na farmu. Tamo visi cijelu zimu kao sigurno prebivalište za duhove polja. U proljeće se sjeme iz tog snopa sije zajedno s ostalim sjemenjem kako bi urod bio bolji.

U waldorfskom konceptu zahvalnost predstavlja oživljujuću snagu koja nam donosi toplinu i mir. Ona se u dječjem vrtiću izražava donošenjem plodova prirode (šipak, tikvice, jabuke, žirevi, kestenje, šareni listovi) koji se postavljaju na svetkovni stol, te kroz pjesme, stihove i kola (Seitz i Hallwachs 1996).

Dan Svetog Mihaela, zaštitnika vojnika i ratnika, obilježava se 29. rujna. Predstavljen je kao borac koji snagom svog mača, iz nebesa, izbacuje Lucifera i njegove pristaše te poslije svladava zmaja koji je poslan da bi stvorio duševni nered. Kao pobjednik nad zlom (Luciferom, Zmajem) simbolizira hrabrost, dobrotu, unutarnju svjetlost, odvažnost i snagu volje. Mihael u ikonografiji nosi zlatan mač kojim rastjeruje tamu, štiti i daje hrabrost u mračnim danima. Ponekad ga se na starim slikama prikazuje kao "vagatelja duša" koji u drugoj ruci nosi vagu, simbol ravnoteže između različitih dijelova ljudskog postojanja i djelovanja. Steiner (2008) kaže da bi blagdan Miholja trebao biti posvećen čovjekovoj sposobnosti da snagom duha ovlada svojom nižom prirodom, svojim nagonima, požudama i strastima te da razvije mišljenje koje pri budnoj dnevnoj svijesti istodobno obrađuje utiske materijalnog i duhovnog svijeta. Takav blagdan mogu utemeljiti samo slobodna, inteligentna i moralna ljudska bića vlastitom voljnom odlukom.

Miholje se obično slavi tako da se na svetkovni stol postavljaju žetveni plodovi, portret sv. Mihaela s motivima borbe sa zmajem te ručno izrađena vaga. U jednoj posudi vage se nalazi veliki crni kamen, a u drugu posudu djeca svakodnevno stavljaju neki lijepi kamenčić pronađen u šetnji, sve dok težina „dobrog“ ne pobijedi. Priprema se i Mihaelov kolač (zaslađen grožđicama) koji se jede nakon

⁸ Prema tradiciji, patuljak ili gnom čuvar je zemljinih minerala koje hrane korijenje svih stabala i biljaka. Njihovo djelovanje uvijek je povezano sa zemljom, bilo da je riječ o površini iznad zemlje ili misterioznim prolazima duboko ispod površine zemlje. Nerijetko ti patuljci nose lampe jer to predstavlja simboliku svjetla koje pobijedi tamu, a koja je naglašena u waldorfskoj pedagogiji.

samog obreda puštanja zmaja. Ta aktivnost simbolizira čovjekovo držanje zlih sila u svojim rukama, pod kontrolom. Djeci se priča o sv. Mihovilu i zmaju. (<http://www.waldorfska-skola.com/svetkovina-miholje.html> (4. rujna 2015)).

Sv. Martin blagdan je koji se prema katoličkom kalendaru obilježava 11. studenog. Većinu svog života posvetio je uspostavljanju kršćanstva u Francuskoj i postao je jedan od njihovih zaštitnika. Za vrijeme svog služenja vojsci, upoznaje siromašnog prosjaka bez odjeće koji se tresao na hladnoći. Svojim je mačem pre-rezao vlastiti plašt i polovicom ga ogrnuo. Sljedeće noći Martinu se ukazao Krist, obučen u komad plašta koji je mladi vojnik dao prosjaku i rekao je: "Martin me pokrio ovim ruhom" (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995:139).

Tradicionalni način slavlja sv. Martina šetnja je s lampionima ili pjevana procesija. Napravljeni papirnati lampion štiti „plamen“ i osvjetljava put kroz tamu. Simbolika lampiona jest da svako svjetlo, neovisno o veličini donosi oslobođenje od tame odnosno služi kao podsjetnik da svatko od nas posjeduje božansku iskrnu koju moramo iznijeti u svijet i podijeliti s drugima (<http://www.austinwaldorf.org/index.php/community/festivals/> (15. listopada 2015)).

2.1.2. *Zimski ciklus*

Obilježavanje svetkovina započinje dolaskom došašća, a nastavlja s proslavom sv. Nikole, Badnjaka, Božića, te Sveta tri kralja. Zimi zemlja završava svoj udah i ljudska duša je vraćena sebi. Prijete joj unutarnje kontrakcije i statičnost. Ljudska bića uranjaju u sebe same. Možemo reći da se povlačimo iz zemljine tame ili "čuvamo se tame". Ovo raspoloženje je suprotnost "Primanju svjetlosti" ljeta. Doživljavamo jačanje intelekta koji je tijekom ljeta ispario. U ovo doba potrebna nam je umjerenost da se čuvamo od zla, da se zaklonimo od odstupanja moralnih impulsa. Steiner ovo opisuje kao *Besonnenheit*⁹, isključivanje impulsa reflektivnim razmišljanjem, osjećanjem i opažanjem, preko svijesti. To je zimski zadatak ljudskog bića (Spitalny 2010: 13).

Razdoblje došašća donosi nove mogućnosti za sezonski stol. Može se preoblikovati u adventski vrt ili Marijin zvjezdani put. I jedno i drugo služi kao adventski kalendar i vodi djecu kroz zanimljivo iščekivanje Božića. Na tamno plavoj marami postavlja se bijela ili crvena svijeća u sredinu te mala zdjelica sa zlatnim zvjezdicama od zlatnog kartona, jedna za svaki dan došašća. Svijeća se pali svaki

⁹ *Besonnenheit* – razboritost, opreznost.

dan i iz zdjele se vadi jedna zlatna zvijezda i stavlja se na tkaninu. Na zvijezde se svaki dan dodaje jedan novi anđeo kako bi na sam Božić skupina anđela dočekala malog Isusa.

Ovaj vrt može sadržavati i prikaz jaslca napravljenih tijekom zadnjih dana došašća. Dijete se naravno pojavljuje u jaslama samo u odgovarajuće vrijeme. Tradicionalni adventski vijenac izrađuje se od grančica smreke. Stavlja se na pladanj po sredini stola. Svijeće se pale za vrijeme obroka ili za vrijeme priče i donose sjaj sobi i srcu. Kako se približava Božić, adventski vijenac prepušta mjesto svjetlećem božićnom drvцу. Ispod grančica, ako je moguće, sezonski stol pretvori se u prizor jaslca. Tu je Sveta obitelj, anđeo lebdi iznad, pastir i njegove ovce prilaze Djetetu koje leži na slami. Negdje daleko tri mudraca počinju svoj put koji završava 6. siječnja kada dođu do Djeteta. Dotad su se pastiri već vratili svojim stadima i velika lijepa zvijezda je na mjestu gdje je bio anđeo. Drvca i ostalog zelenila više nema jer je to dan nakon Bogojavljenja i tradicija nalaže da se božićni ukrasi što prije skinu. Ostaje samo nekoliko zlatnih zvjezdica da prisustvuju blagdanskom raspoloženju Bogojavljenja. Stol se zatim može prekriti jednostavnim komadom bogate tkanine, npr. svila ili baršun u "kraljevskoj" boji. Na stol se stave tri svijeće u jakoj crvenoj, plavoj i zelenoj boji sa zlatnim svijećnjacima kako bi nas podsjećale na tri mudraca. Svijeće mogu ostati na stolu tijekom većeg dijela siječnja kao sjećanje na bogatstvo Božića (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995).

Došašće započinje u nedjelju koja je najbliža 30. studenom, blagdanu sv. Andrije, a završava Badnjakom, 24. prosinca, što označava povratak svojim korijenima kako bismo se ponovno povezali sa smislom Božića. U tom razdoblju zemlja je udahнула sve svoje snage i postaje najbudnija u svojoj unutrašnjosti. Istinitost adventskih djela primiti je s ljubavlju jabuku (simbol progona iz raja) i nositi ju dobrovoljno kroz život i omogućiti vatri ljudskog duha da se izdigne i postupno obasja put drugima (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995).

Tijekom adventa možemo produbiti naše veze sa svijetom prepoznavanjem snage i ljepote sva četiri kraljevstva prirodnog svijeta. Prvi tjedan povezan je s kraljevstvom minerala i predstavlja fizički temelj života. On nam daje bazu našeg uvijek mijenjajućeg postojanja. Bez mineralnog svijeta ne bismo imali tlo pod nogama. Drugi tjedan fokusira se na kraljevstvo biljaka od kojeg dobivamo nje-gu, snagu života. Zemlja, kiša, svijetlo i toplina kreiraju ravnotežu između rasta i raspadanja. Treći tjedan usredotočuje se na kraljevstvo životinja. Mi dijelimo naše kretanje i osjećaje s kraljevstvom životinja. U ovom tjednu adventa podsjećamo se na vezu s pticama, zvjerima i ostalim članovima tog kraljevstva te na način na koji

se oni odražavaju na osobno duševno stanje. Četvrti tjedan adventa povezan je s ljudskim bićima. Sva kraljevstva prirode pridonose našem postojanju. Svi imamo mineralne, biljne i životinjske aspekte koji okružuju i podržavaju plamen našeg individualnog ljudskog duha. Taj plamen predstavlja osnovu bivanja čovjekom. Možemo reći da nam advent omogućuje da razumijemo naše mjesto u svemiru (Kovacs 2002).

Šestog prosinca slavi se *blagdan svetog Nikole*, biskupa Myre koji je neko vrijeme zbog svoje vjere bio i progonjen. Uz njega se vezuju različite legende pa je prema jednoj, spasio živote mornarima na moru smirivši morske valove, iz čega proizlazi da je on zaštitnik pomoraca. Prema drugoj legendi, sv. Nikola jednom je prilikom svojim blagoslovom spasio dijete kojemu je zapela riblja kost u grlu. Upravo zbog toga smatra ga se i zaštitnikom djece. No najviše ljudi, osobito djece, sv. Nikolu pamti po darovima. Ta priča započinje s ocem triju djevojaka koje se nisu mogle udati jer siromašni otac nije imao za njihov miraz. Kako bi im pomogao, sv. Nikola doznao je što se dogodilo i uzeo vrećicu koju je napunio zlatnicima, a potom je umotao u platno. Po noći se potajno prišuljao kući osiromašenog oca i nesretnih djevojaka te im ubacio zlatnike kroz prozor. Ubrzo se najstarija kćer udala, pa srednja, što je ponukalo starog oca da dočeka dobročinitelja i da ga upozna. Ne želeći se izlagati, sv. Nikola odlučio je ubaciti zlatnike kroz dimnjak. Kako su se na otvorenom ognjištu sušile čarape, zlatnici su pali u njih. Zbog toga se do dana današnjeg održala tradicija da djeca u noći između 5. i 6. prosinca vješaju čarapu ili čizmicu uz dimnjak ili na prozor kako bi se ujutro probudila i u njima pronašla darove (<http://www.fizzit.net/drustvo/filozfija-sociologija-i-religija/2898-legend-e-o-svetom-nikoli>) (25. travnja 2017);

Sveti Nikola često putuje s Krampusom, njegovim slugom, donosi darove (medenjake i orahe), a Krampus dvije knjige, zlatnu i crnu. Zlatna opisuje dobra djela djece i osobine pojedinog djeteta, a crna nepodopštine u protekloj godini i ono što bi dijete moglo promijeniti u ponašanju (Bašić 2006). U kojem god obliku da se pojave, čine paradoksalan par: jedan utjelovljuje ono mudro i plemenito u ljudskom karakteru, a drugi vještog šaljivca, grubog, jedva ljudsku figuru. Kao i ono dobro i loše u nama, tako i njih moramo priznati i prihvatiti zajedno. Sv. Nikola nudi nam svoje milosrdno vodstvo i svojim primjerom, osvještava nam Krampusovo postojanje. Na taj način nas on uvodi dublje u raspoloženje došašća i unutarnju pripremu za Božić.

Božić je jedan od najvećih crkvenih blagdana, katolici ga slave 25. prosinca. Značenje riječi Božić kao mali Bog u kršćanstvu poprma umilna značenja: blagi

Bog, dobri Bog, bliski Bog – Bog dostupan i pristupačan čovjeku. Isus je stoga sveprisutni i bliski Bog. Tako sam naziv Božić podsjeća da je blagdan Božića evanđeoska škola ljudskosti i čovječnosti. Iz njega struje uočljive odlike: pristupačnost, jednostavnost, susretljivost, povjerljivost, skromnost. Priprema svetkovine započinje Badnjakom, ime mu dolazi od riječi “bdjeti”, jer se na Badnju večer bdije pobožno čekajući Kristovo rođenje. Kako se u badnjoj noći bdije, važnu ulogu ima svjetlo koje simbolizira put kroz tamu do Otkupitelja. Badnjak se smatra trenutkom unutarnje punine. U tom vremenu doživljavamo unutarnje pupanje, rast, osjećaj nastanka novog života (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995). Simbol Božića je božićno drveće čije zelene iglice predstavljaju živu prirodu iako priroda „miruje“, a oblik simbolizira čovjeka. Jedan od načina ukrašavanja božićnog drvca jest postavljanje jabuka, oraha i lješnjaka kao darova prirode. Također se izrađuju i jaslje koje za djecu predstavljaju velik događaj. Oni kroz vrijeme došašća prate približavanje pastira jaslicama kako bi zajedno s njima i životinjama slavili Kristov dolazak (Bašić 2006).

Blagdan Bogojavljenja – Sveta tri kralja je jedan od najstarijih kršćanskih blagdana, stariji i od Božića. Riječ Bogojavljenje dolazi od grčke riječi *epiphaneia* koja doslovno znači sjati iznad ili sjati preko i prevodi se kao pojavljivanje ili manifestiranje božanskog bića. Ovim blagdanom crkva se spominje dvaju događaja iz Isusova života. Prvi je Isusovo krštenje u rijeci Jordan pa se taj dan naziva i Vodokršće, a u crkvu se donosi krstiti voda s kojom se poslije blagoslivljaju polja i životinje. Drugi je pohod triju mudraca s istoka (Melkior, Baltazar i Gašpar) koji su se došli pokloniti malome Isusu donijevši mu darove, mirtu, zlato i tamjan (<http://www.hic.hr/bozic-hrvata01.htm>). Darovi su bili simbolični – priznanje Djetetova božanskog suvereniteta mudrosti, Njegove velike svećeničke misije u svijetu i Njegove vlasti nad smrću tijela. To su darovi koje je Isus uzeo u svom zemaljskom životu. Posebice su znakovita tri dara koje kraljevi donose: smirna, zlato i tamjan. Smirna upućuje na novo rađanje, čuva tijelo od raspadanja i simbol je preoblikovanja života. Zlato nije samo simbol bogatstva, nego je simbol onoga što izlazi iz dubine zemlje, kao najdublja tajna. Ono je i simbol prosvjetljenja. Treći dar, tamjan koji se upotrebljava u liturgiji simbolizira teško uhvatljivi zrak, dim i miris. U waldorfskom vrtiću taj dan obilježava se igrokazom i prigodnom pjesmicom.

2.1.3. *Proljetni ciklus*

U proljeće, tendencija ljudske duše je uroniti u poplavu izdižućih sila prirode. Poziv ljudskim bićima je "upoznaj samog sebe". Potrebno je ostati povezan sa sobom u proljetnom rastu temperature. Možemo težiti poznavanju prave ljudske prirode i ponovnom povezivanju sa svojom višom prirodom – povezanost s pravim moralom. Pozvani smo iskreno pogledati u sebe, vidjeti svoje slabosti i ograničenja i gdje smo napustili svoje najviše namjere (Nicol i Taplin 2012).

Sezonski stol u ovom godišnjem ciklusu izgleda kao vrt. Na njemu se napravi improvizirana pećina od gline na koju se stavi grančica koja simbolizira uskršnje stablo. Oko pećine grade se mostovi i vijugavi putevi, u središtu je jezero kao simbol uskršnje vode. Šest malih bijelih svijeća raspoređi se putem između stabla i špilje. Na Cvjetnicu, u nekom prigodnom trenutku toga dana, upali se velika svijeća u vrtu i od nje se uzima svijetlo za prvu svjećicu koja je najdalje od špilje. Svakog dana, po mogućnosti u isto vrijeme, pali se iduća, dok se na Veliki petak ne zapali zadnja na ulazu u špilju. Velika subota dan je čekanja kada se pali samo velika svijeća – za vrijeme priče. Također tijekom Velikoga tjedna, djeca i odgajatelji pripremaju prenočište za uskršnjeg zeca, u njemu svaki dan ostavljaju hranu. Na kraju Velikog tjedna, na sam Uskrs, iz zahvalnosti, uskršnji zec ostavlja im poruku novog života – pisanicu za svako pojedino dijete. svetkovina koje se slave u proljetnom ciklusu su: Svijećnica, Valentinovo, Karneval, Uskrs, Uzašašće, Duhovi.

Svijećnica predstavlja kršćanski blagdan koji se slavi 2. veljače. Tim blagdanom slavi se događaj iz Isusova djetinjstva, kada su, prema Mojsijevom Zakonu, Josip i Marija donijeli Isusa u Hram u Jeruzalemu, da ga kao prvorodenca, obredno prikažu Bogu. U Hramu se zatekao starac Šimun, koji je Isusa primio u naručje i prepoznao ga kao Mesiju („Svjetlo“). Izreka "Svijećnica- Svijeć-manje" (Candlemas - Candle-less) ukazuje na to da se dani značajno produljuju u ovo doba godine i manje je potrebe za radom pod umjetnim svjetlom. U početku veljače, kada stara zimska zemlja zahvalno pozdravi novorođeno svjetlo proljeća, čini se prikladnim da se slavi festival svijeća kako bi se prisjetili trenutka kada je „Svjetlo svijeta“ primljeno u Hramu, kada je staro ustupilo mjesto novom (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995).

Valentinovo je blagdan koji se slavi 14. veljače. Radi se o svjetovnom slavlju koje ima veze sa starim vjerovanjem da je to dan kada ptice biraju svoje partnere, prema čemu se osmišljavaju razne aktivnosti u waldorfskom vrtiću (Druitt; Fynes-

Clinton i Rowling 1995).

Karneval predstavlja vrijeme opuštanja i razdraganosti nakon razdoblja okrenutosti nutrim se, tada se bude proljetni duhovi i vilenjaci. Za djecu je to razdoblje da budu ono što bi željela biti, da u igri pobijede ono što ih plaši i zbunjuje. U waldorfskim vrtićima taj se dan obilježava tako što djeca zajedno sa svojom roditeljima oživljavaju stare zanate.

Razdoblje koje prethodi *Uskrsu* naziva se Korizma. Predstavlja vrijeme pokore, strogog samoodricanja i vremena za razmatranje patnje i kušnje Isusa Krista dok je postio četrdeset dana u pustinji. Danas je nametnuta strogoća puno opuštenija i više se stavlja naglasak na osnaživanje unutarnjeg života duhovnom edukacijom ili prikladnom samodisciplinom. S obzirom na to da djeca nisu dovoljno zrela za doživljavanje mučeničke smrti Isusa, ona ne bi trebala sudjelovati u Korizmi. U waldorfskom vrtiću, to je vrijeme nakon pobjede zlih duhova zimi. U zemlju se tada polaže sjeme i započinje vrijeme iščekivanja. Počinju se u prirodi pojavljivati prvi vjesnici proljeća koji predstavljaju novo rađanje života.

U vrtiću se igraju kola kako bi se naglasila radost pobjede nad zimom. Dva važna simbola Uskrsa su uskrsno jaje i uskrsni zec. Zec predstavlja plodnost, a jaje klicu novog života, simbol je vječnosti. Običaj ukrašavanja i traženja jaja predstavlja veliku radost i veliko uskrsnje iskustvo za dijete. Bojaju se bojama koje predstavljaju četiri elementa (ljubičasta – zemlja, plava – voda, žuta – zrak, crvena – vatra) te tako oslikane odgajatelj skriva u vrtu oko vrtića. Na veliki petak djeca ih traže i na taj način uče da ništa u životu ne dolazi samo od sebe, da se moraju pomučiti ako žele nešto postići.

Slikom i pričom o Uskrsnjem zecu koji donosi jaje, polako približavamo djetetu osjećaj nesebične ljubavi i požrtvornosti jer legenda kaže da je zec bio spreman žrtvovati svoj život za drugog zeca u nevolji (Klocek 2010).

Uzašašće je blagdan koji slavimo četrdeset dana nakon Uskrsa, obilježava Kristovo uzašašće na nebo – “oblak ga je odveo iz vidika očiju učenika” (Zakonik prema Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995). Smatra se kako su učenici vođeni željom da traže među oblacima mjesto gdje se elementi vode i zraka miješaju, stvarajući oblik koji se uvijek iznova obnavlja, ispunjen blagoslovom za zemlju. Slika oblaka je iz tog razloga vrlo bitna u waldorfskim vrtićima i slijede ju određene aktivnosti poput razmišljanja o prirodi oblaka, mogućnostima uzdizanja, mijenjanja i sl.

Blagdan Duhova ili Pedesetnica slavi se 50 dana nakon Uskrsa. Predstavlja dan kad su se dvanaest Isusovih učenika susreli s Marijom, Isusovom majkom i ostali-

ma. Taj dan je na njih sišao Duh Sveti te im je omogućio da propovijedaju Isusovu Riječ tako da ih je svatko mogao čuti na svom jeziku. Duh Sveti ponekad se naziva Duh Istine. Slaveći Pedeseticu slavimo uvid da je vlastitost individue sveta, da iskra božanske vatre svijetli iz svakog od nas i da sklad među pojedincima leži na sposobnosti da iskreno shvaćamo jedan drugoga. Komunicirati u duhu istine često je težak izazov za današnji svijet. Ako se taj izazov može riješiti, čak i na najskromniji način, onda slika golubice koja se spušta – simbola Duha Svetog i simbola mira – postaje stvarnost za pojedince, grupe, narode (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995). U waldorfskim vrtićima na taj dan na stol se postavlja jedna velika svijeća te dvanaest malih svijeća kao simbol Isusa i njegovih učenika. Nerijetko se pjesmom i stihovima slavi taj dan, paleći svatko svoju svijeću plamenom središnje svijeće, na taj način stvara se doživljaj zajednice ljudi s kojima smo povezani.

2.1.4. Ljetni ciklus

Ljeti se ljudska duša predaje pasivno događanjima u svijetu. Teži sanjati izvan ljudskog bića. Kako bi se ta težnja uravnotežila, ljude se poziva da svjesno "prime svjetlost" koja struji prema nama iz svemira. Božanstveni duhovni svijet otkriva se kao moralni impuls koje ljudsko biće prima kao prosvjetljenje. Svjetlost struji duhovnu mudrost u "Ja". Intelpekt isparava, a ulazi moralni element ispunjen mudrošću (Spitalny 2010).

To ljetno razdoblje možemo nazvati periodom pauze u kojem ponovno pronalazimo sebe, „postajemo više povezani s onim tko smo i koje prilagodbe, napretke ili žrtve trebamo napraviti kako bi postali efikasniji u svijetu“ (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995:80). Pripremamo se kako bismo bili spremni ponovno ući u ritam svakodnevnog života.

Ljetni svetkovni stol izmjenjuje se prateći pripadajuće svetkovine. Pred Uzašašće se mijenja raspoloženje, na stolu ostaje buket divljeg cvijeća, koji ćemo maknuti dolaskom blagdana Pedesetnice kada stol prekrivamo bijelom plahtom i postavljamo na njega jednostavnu bijelu svijeću iznad koje se nalazi bijela papirnata golubica. Dolaskom Ivanja, fokus svetkovnog stola prebacuje se na vrt jer na taj način možemo bolje doživjeti sve plodove ljeta, mirise i zvukove. Svetkovina koja se obilježava u ovom godišnjem ciklusu je sv. Ivan (Ivanje).

Na blagdan *svetog Ivana (Ivanje)* 24. lipnja slavi se rođenje Ivana Krstitelja, koji je krstio i samog Isusa. Bio je moćan propovjednik pa se kaže da je imao „vatrean jezik“ što ima snažnu simboliku. Tražio je od svojih sljedbenika da pripreme put

Gospodinu i pokaju se kako bi dobili oprosteno od grijeha. Slaveći ovaj blagdan od nas se traži da preispitamo svoje namjere i smjer svog života kako bismo izravnali i uravnotežili krajolik svoje duše (Druitt; Fynes-Clinton i Rowling 1995). Aktivnosti koje prate taj događaj u waldorfskom vrtiću su pjesme i plesovi na otvorenom uz vatru koja ima sposobnost da izmijeni materiju jer paljenjem onog nekorisnog u nama dobivamo snagu izdići se iznad nas samih, skočiti iznad svoje unutarnje vatre Ivanjske.

2.1.5. Proslava rođendana

U waldorfskoj tradiciji rođendanu se pridaje veliko značenje. Svaka godina više za dijete predstavlja nove vještine i znanja koja tek treba usvojiti, pogotovo u vrtićkom dobu (u waldorfskom svijetu, tri do šest godina). Slave se kako bi djeci dali do znanja koliko su važni i posebni. Pokloni, proslava i kolač čine svaki rođendan glavnim događajem u životu djeteta. Odgajatelji osmisle proslavu rođendana onako kako osjećaju da je prigodno i ispravno za djecu u njihovoj skupini. Svaki rođendan predstavlja određeni ritual, kako bi se naglasila jednakost i posebnost svakog djeteta (Bašić 2006).

Svetkovni stol pretvara se u rođendanski svetkovni stol. Na njega se postavljaju marama te svježe cvijeće ili neka druga biljka. Također se postavlja bijela svijeća, svijećnjak ili lučice koje predstavljaju godine djeteta (koliko godina, toliko svijeća). Tu se stavlja i poklon „od vila“. Taj poklon izrađuje odgajatelj i u skladu je s djetetovom dobi: npr. trogodišnjacima se poklanja krpena lutkica, životinjica ili loptica, četverogodišnjacima lutke za male lutkarske improvizacije, brodić od drveta, malog drvenog patuljka, petogodišnjacima mobile (mjesec i zvjezdice, proljetna vila,...), dok predškolci dobivaju vrećicu s blagom.

Na rođendanski svetkovni stol mogu se staviti i minerali te simboli prisutni u Rođendanskoj priči (kolijevka, anđeo čuvar). Djeca iz grupe, dan ili dva prije, izrađuju čestitke za slavljenika, a odgajatelj u njih upisuje želje djece. Odgajatelj stol prekriva tkaninom, dok ne dođe vrijeme proslave. U proslavi rođendana sudjeluju i roditelji. Prije rođendana, oni odgajatelju daju informacije o djetetovom rođenju te o važnijim događajima i osobama iz djetetova života, kako bi odgajatelj to uklopio u interpersonaliziranu Rođendansku priču. Dan prije slavlja, kod kuće, zajedno s djecom ispeku tortu. Ukoliko su slobodni, mogu biti sudionici proslave u vrtiću.

Jutro rođendana započinje uobičajeno, uz slavljenikovo uzbuđeno iščekivanje.

Nakon jutarnje slobodne stvaralačke igre, dolazi vrijeme za vođene aktivnosti (gestovno kolo, priča i sl.), taj dan to je proslava rođendana. Nakon pospremanja, odgajatelj zajedno s djecom postavlja stolice u polukrug, čemu se može dati i neki poseban naziv, na primjer „mesečev čamac“, kako bi se stvorio poseban ugođaj.

Slavljenik odabire svoje pomoćnike te im stavlja posebne krune (npr. sunce i mjesec). Odgajatelj slavljeniku postavlja rođendansku krunu, upućuje ga da sjedne na posebno pripremljenu stolicu, a pomoćnici sjedaju uz njega. Tek tada ostala djeca mogu sjesti te im pomoćnici podijele mesečeve krune. Izgovara se posebni izriječ ili pjeva pjesma, a odgajatelj otkriva rođendanski stol i pali veliku svijeću. Tada priča/predstava započinje. Prije početka drugog dijela priče, kada se priča o svakoj pojedinoj godini djetetova života, slavljenik uzima zapaljenu dugačku svijeću te kako priča ide, tako pali jednu po jednu malu bijelu svijeću/lučicu. Kada je priča završila, slavljenik se vraća na mjesto. Pomoćnici mu donose darove i nakon toga ostala djeca, jedan po jedan, čestitaju mu rođendan i pjevaju rođendansku pjesmu. Nakon obreda, slavljenik zajedno s odgajateljem gasi svoje rođendanske svijeće, stolice se vraćaju na mjesto, prekriva se svetkovni stol i priprema se stol za užinu kada se jede slavljenička torta (<http://thewonderofchildhood.com/2011/07/waldorf-kindergarten-birthdays/>) (12. listopada 2017).

3. TJEDNI I DNEVNI RITAM U WALDORFSKIM VRTIČIMA

Pored godišnjeg, u waldorfskim vrtićima aktivnosti se odvijaju u skladu s tjednim ritmom. Djeca ga usvajaju raznim izmjenama umjetničkih aktivnosti, ali se izmjena vidi i na jelovniku. Imena dana u tjednu ukazuju na prijašnju povezanost između promjena na nebu (kretanja zvijezda i planeta) i kvalitete dana. Koliko su planete međusobno različite, toliko različitim se mogu doživjeti kvalitete pojedinog dana u tjednu. Steiner smatra tjedni ritam odlučujućim za proces prilagodbe i ozdravljenja dok „preporuča oblikovanje tjednog ritma sukladno kvaliteti pojedinog dana i njegovo stabiliziranje kako bi se iskoristio potencijal za razvijanje otpornosti na opterećenje i povrede svake vrste te za fleksibilnost“ (Bašić 2006).

Ponedjeljkom se djeca okupljaju uz zvuk poznate pjesmice. Nakon uvodnog opuštanja odlaze za stol, gdje ih čeka, na drvenom podlošku namočen papir, kist, tegla, voda, mokra krpa za obrisati kist i jedna od tri osnovne boje. Odgajatelj slika zajedno s djecom pričajući im priču o boji, npr. o žutom suncu, plavoj vodi itd. Kad je rad djeteta gotov i suh, napiše se ime djeteta i odlaze u posebnu dječju

mapu. Radovi se ne izlažu na panou jer se smatra da nije važan produkt nego sam proces, odnosno djetetov unutarnji doživljaj boje i njegova aktivnost.

Utorak započinje gestovnim ili prstovnim igrama. Na taj način djeca ugriju svoje ručice i spremni su za oblikovanje pčelinjeg voska. U zagrijanim rukama tvrdi vosak postaje mekan i podatan za oblikovanje. Ta aktivnost omogućuje djeci razvijanje samopouzdanja, strpljenja, razvija kreativnost te jača mišićne šake. Ponuđeni vosak uvijek je u jednoj boji, ovisno o godišnjem dobu. Kod ove, ali i drugih sličnih aktivnosti, bitno je da je cjelina uvijek polazište umjetničkog djelovanja

Srijeda je dan koji je rezerviran za crtanje pastelama. Djeca dobivaju posebne paste, izrađene od pčelinjeg voska. Poslagane su u krug na drvenim podlošcima. Motiv crtanja ne određuje se već se prepušta dječjoj mašti da se samostalno izrazi. U slučaju da se radi o skupini predškolskog uzrasta, tada je srijedom i euritmija, uz vodstvo pravog euritmista.

Četvrtkom se djeca prerađavaju u malene pekare. Nakon doručka i slobodne igre djeca oblače svoje pregače, sjedaju za stol i oblikuju svoj kruh. Ovu aktivnost djeca jako vole i predstavlja izvrstan način vježbanja motorike prstiju.

Petak, zadnji dan u tjednu rezerviran za razne aktivnosti s vunom i koncem. Prije kraja boravka u vrtiću, djeca pomažu odgajateljima sve pospremiti, kako bi ih u sljedećem tjednu vrtić dočekao čist.

Uzimajući u obzir dnevni ritam prije svega se uvažava izmjena dana i noći. Osobito se vodi računa koje se aktivnosti obavljaju u kojem dijelu dana – tijekom jutra posvećeni su energičnijim aktivnostima, a predvečer mirnijim. Malo dijete, dakle, otvoreno je i spremno usvojiti ritmički sustav koji treba formirati/oblikovati nizom aktivnosti (sjedenje, kupanje, umivanje, oblačenje, izlazak na zrak, igra spavanje). Sve te aktivnosti utječu na oblikovanje ritmičkog sustava, elastičnost i prilagodljivost za cijeli život. U waldorfskom vrtiću ritam dana izmjenjuje se kroz ritam udaha i ritam izdaha odnosno aktivnosti vođene od strane odgajatelje-udah (umjetnička aktivnost, kolo, priča) i aktivnosti koje su slobodne – izdah (slobodna igra, igra na zraku). Uloga odgajatelja jest da pronade balans između svakodnevnih aktivnosti, oblikuje ih i omogući djetetu da se na taj način osjeća sigurno i prihvaćeno u svom okruženju (Nicol i Taplin 2012: 85). Dnevni ritam izrazito je zdrav za djecu. Njegovo ponavljanje omogućuje djeci da se osjećaju sigurno i razviju vjeru da je svijet dosljedan, značajan i praktičan. U daljnjem tekstu iznesen dnevni ritam u waldorfskom vrtiću Šumska vila.¹⁰

¹⁰ Bilješke dnevnog ritma nastale su tijekom hospitacije koautorice rada Jelene Zrilić waldorfskom dječjem vrtiću Šumska vila.

Jutarnja rutina započinje dolaskom djece u skupinu. Počinju pristizati od 8.30 sati, a čim stignu, ulaze u prostoriju dnevnog boravka i započinju slobodnu igru. Djevojčice su uzimaju lutke i hrane ih, a dečki izrađuju razne konstrukcije s materijalom od drva. Nakon pola sata odgajateljica uz zvuk frule, okuplja skupinu djece na tepihu i započinje prstovnu igru. Pjevaju pjesmicu koja započinje glasno i brzo, a završava sporo i jako tiho kako bi ih je pripremila za sljedeću aktivnost, a to je doručak. Prije početka doručka izgovara se zahvala prirodi na darovanim plodovima: *Zahvali majci Zemlji, zahvali ocu Suncu, zahvali bilju u vrtu, gdje su majka i otac jedno. Za ovo jelo, ukusno i fino, mi od srca kažemo hvala!*. Tijekom doručka jede se u tišini, a nakon završetka, peru ruke i počinju pripreme za odlazak u šumu gdje po dolasku djeca slobodno istražuju i kreću se. Sakupljaju granje i nose ih na jedno mjesto gdje će izgraditi kolibu zajedno s roditeljima. Djeca iskazuju radost veselje te međusobno surađuju, pokazujući odlike timskog rada. Dalje nastavljaju šetnju šumom gdje nailaze na veliki korijen polegnutog stabla koji ih je zainteresirao i odmah su se popeli na njega te započinje njihova igra. Manja djeca koja se nisu mogla popeti, odlučila su počistiti šumu. Grana im je poslužila kao metla za lišće

Nakon sat i pol vremena, odgajateljica vadi frulu i opet svira. To je bio znak da se svi moraju okupiti jer započinje priča. S obzirom na to da se ista priča ponavlja tri do četiri tjedna, ovu su djeca znala te su je zajedno s tetom pričala. Poslije priče slijedi povratak u vrtić, skida se odjeća, peru se ruke i sjeda se na tepih. Uz zvukove ksilofona pjeva se smirujuća pjesma prije ručka. Kao što su se za doručak zahvaljivali, na isti način se zahvaljuju i za ručak. Nakon toga djeca odlaze na spavanje. Prije spavanja čita im se priča i zajedno s tetom tonu u san. Kada se probude, ovisno o danu u tjednu, slijede aktivnosti (oblikovanje pčelinjim voskom, slikanje, šivanje itd.). Oko 16 sati roditelji polagano pristižu po svoju djecu i odvođe ih kući. Sutra je novi dan prema ponovljenom ritmu.

ZAKLJUČAK

Za razliku od suvremenog ubrzanog načina života Waldorfska pedagogija vodeći se svojom filozofijom i poštujući načela omogućuje razvoj cjelovitog bića koji je u skladu s ritmom prirode. Ritmičnost omogućuje stvaranje rutine i navika, a time i osjećaja sigurnosti za dijete kako bi ono steklo samopouzdanje i samostalno se upustilo u slobodnu igru i istraživanje. U dnevnom, tjednom i godišnjem

ritmu izmjenjuju se različite aktivnosti: igra, obroci i odmaranje, umjetničke i radne aktivnosti. Sve aktivnosti i sadržaji imaju za cilj da kod djeteta razviju aktivnu, nenasilnu i stvaralačku igru, izniklu iz same djetetove nutrine. Takva igra u svijetu odraslih predstavlja ozbiljan i kreativni rad koji nastaje iz potpune slobode čovjeka. Osim drugačijeg poimanja igre kod djeteta, waldorfski koncept, na drugačiji način promatra i izgled prostora u kojem djeca borave kao i stvari koje se nalaze u tom prostoru i s kojima se djeca bave.

Poseban značaj pridaje se obilježavanju svetkovina. U pozadini svetkovina osjećaj je prisutnosti u svijetu, osjećaj neizmjernosti, veličine i zahvalnosti pred stvarnošću koja je iznad svakodnevice i običnosti. Obilježavanje svetkovina prati i svetkovni stol koji na suptilan i dojmljiv način, ponovno kroz djeci razumljive slike, reflektira promjene u prirodi, godišnje cikluse i blagdansko ozračje pojedinih svetkovina. To se čini izborom boje tkanina koje su na stolu, kao i samom postavom figura i predmeta određene simboličke vrijednosti.

LITERATURA

- BAŠIĆ, Slavica. 2006. *Waldorfski vrtić kao odgovor na razvojne potrebe djeteta-predavanja Zagreb*: Učiteljska akademija.
- BEZIĆ, Živan. 1999. *Waldorfska pedagogija*. Crkva u svijetu 4, 437-449.
- CARLGREEN, Frans. 1990. *Odgoj ka slobodi*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
- DRUITT, Ann; FYNES-CLINTON, Christine; ROWLING, Marije. 1995. *All Year Round*. Stroud: Hawthorn Press.
- HECKMANN, H. 2011. *The Rhytham of life- The Seasonal Festivals in Early Childhood: Seeking the Universally Human*. New York: Wecan publications.
- HEYDEBRAND, Caroline. 1998. *Childhood: Astudy of the growingchild*. London; Rudolf Steiner Press.
- HOWARD, Susan. 2006. *Rudolf Steiner asks for Kindergartens*. Getaways article, 49, 6.
- KNABE, S. 2003. *Der Reigen*. Graz: Udruga za waldorfsku pedagogiju u Beču.
- KOVACS, Charles. 2007. *The Spiritual Background to Christian Festivals*. Edinburgh: Floris Books.
- LEBER, Stefan; KÜGELGEN von, Helmut. 1995. *Waldorfska škola; odgaja li određeni pogled na svijet?* Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.

- NICOL, Janni; TAPLIN Jill Tina. 2012: *Understanding theSteiner Waldorf Approach-early years education in practice*. Oxon: Routledge.
- OLDFIELD, Lynne. 2009. *Imitation and the Cultivation of Empathy*. Kindling, 16, 5-8.
- OLDFIELD, Lynne. 2002. *Free to Learn*. Stroud: Hawthorn Press.
- SEITZ, Marielle; HALLWACHS, Ursula. 1990. *Montessori ili Waldorf*. Zagreb: Educa.
- SPITALNY, Stephen. 2002. *Festivals*. U: Foster, Nancy *The seasonal festivals in early childhood: seeking the universally human*, 11-12.
- SPITALNY, Stephen. 2002. *Thoughts about an Advent Festival*. U: Foster, Nancy *The seasonal festivals in early childhood: seeking the universally human*, 71-72.
- STEINER, Rudolf. 2002. *Antropozofija*. Zagreb: Antropozofsko društvo „Marija Sofija“.
- STEINER, Rudolf. 2008. *Duhovne osnove odgoja- predavanja 25. augusta 1922*. Sarajevo: Buybook.
- STEINER, Rudolf. 2008. *Educating Children Today*. Edinburgh: Floris Books.
- STEINER, Rudolf. 1995. *Odgoj djeteta sa gledišta duhovne znanosti*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
- STEINER, Rudolf. 2002. *The festivals and their meaning*. Great Britan: Rudolf Steiner Press.
- STEINER, Rudolf. 1922. *The Spiritual Ground of Education-* Oxford lectures. England, Foundation of Waldorf education
The Association of Waldorf Schools of North America (AWSNA).

MREŽNI IZVORI

- <http://www.austinwaldorf.org/index.php/community/festivals/> (2. travnja 2017)
- [http://centar-rudolf steiner.com/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=65](http://centar-rudolf-steiner.com/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=65) (2. ožujka 2017)
- <https://gov.hr/moja-uprava/obrazovanje/predskolski-odgoj-i-obrazovanje/alternativni-programi-i-vrtici/1681> (25. travnja 2017)
- <http://www.iwp.hr/waldorf.html> (8. lipnja 2017)
- <http://thewonderofchildhood.com/2011/07/waldorf-kindergarten-birthdays/> (27. lipnja 2016)
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Euritmija> (30. lipnja 2017)

THE SEQUENCE OF ACTIVITIES WITHIN THE SCHOOL YEAR IN WALDORF KINDERGARTENS

ABSTRACT

Waldorf pedagogy has a unique approach to education, founded by Rudolf Steiner. The main goal of this pedagogy is the aspiration to harmonize the child's "spiritual and terrestrial part" through much greater freedom of upbringing. The child shapes his knowledge through active research, the method of acquiring his own experience and imitating adults. The sequence of the pedagogical year in the Waldorf kindergarten is based on the rhythm associated with changing the seasons (autumn, winter, spring and summer cycles), changing the time of day and changing the day of the week. The rhythm of the seasons is intertwined with the celebration of some Christian holiday seasons. The rhythm of the week is based on changing the diet and artistic activities, while the rhythm of the day starts from a balanced change of the conducted and free activities. Guided activities (inspiration) are designed by the educator while the child chooses its own activities according to his/her interests.

KEYWORDS: *Waldorf pedagogy, Rudolf Steiner, pedagogical year, daily and weekly rhythm*

